

**Oponentský posudek dizertační doktorské práce Terezy Roubalové
"Vokální identifikace papoušků šedých a jejich kontextová komunikace
ve srovnání s člověkem "**

Marek Špínka

Jádro dizertační práce Terezy Roubalové tvoří dva vědecké články v mezinárodních vědeckých časopisech, z nichž jeden byl publikován v roce 2020 a druhý přijat do tisku v roce 2024, a dále kapitola v české monografii přijatá do tisku v roce 2024. V obou člancích je kandidátka první autorkou, v kapitole pak druhou autorkou. Rozsahem výsledků, podílem autorství a stupněm jejich prověření recenzním řízením tedy dizertace naplňuje kritéria obvyklá u dizertací na humanitních oborech UK.

Dizertace je zaměřena na tři různé otázky, které se kryjí se třemi publikovanými studii zahrnutými do dizertace. První otázka se týká role vodítek (cues) a signálů (signals) v interakcích (zvláště partnerských) mezi lidmi a může být považována za částečný teoretický základ dalších dvou studií, i když spojení je spíše volné. Další dvě otázky spolu naopak velmi úzce souvisí a zabývají se individuálními a skupinovými rozdíly v repertoáru vokálních signálů u papoušků šedých (*Psittacus erithacus*), respektive podobností a rozdíly mezi slovním repertoárem papoušků šedých chovaných v domácnostech a dětí ve věku okolo 14 měsíců.

Soubor třech statí je v dizertaci předznamenán zhruba dvacetistránkovým Úvodem.

Jeho první dvě části (2.1 Komunikace v evolučním a etologickém pojetí a 2.2 Univerzalita a flexibilita vokální komunikace) představuje přehledně, i když velmi stručně, etologické a evoluční vymezení komunikace a následně vokální komunikaci zejména z hlediska její ontogenetické flexibility a přítomnosti či absence vokálního učení u různých taxonů.

Následující dvě části se soustřeďují na rozdíly a podobnosti v mechanismech a ontogenetickém vývoji vokálního repertoáru obou v dizertaci zkoumaných druhů. Poslední tři části úvodu jsou pak zaměřeny kontextové a na funkčně referenční vokální komunikaci u těchto dvou druhů a na záměrnou (intencionální) komunikaci u člověka a možnosti jejího výskytu (v jednoduché podobě) u papoušků šedých.

Celkově je úvodní část napsána velmi přehledně a srozumitelně a vybavena odpovídajícím rozsahem citované literatury. Zejména některé témata blízká otázkám řešeným ve třech publikovaných statích jsou velmi dobře rozebrána, například pokud jde o funkce individualizovaných hlasů a jejich přizpůsobení skupině u různých druhů papoušků (okolo strany 14), nebo o různé druhy a funkce poplašných volání u volně žijících druhů papoušků. Je třeba si vážit toho, že kandidátka nepřebírá bez rozmyslu opakovaně tradované „učebnicové“ příklady, ale kriticky je hodnotí na základě novějších empirických studií, což je v době krize replikovatelnosti velmi chvályhodné. Jedná se například o otázku, zda skutečně

varovná volání kočkodanů obecných (*Cercopithecus aethiops*) splňují kritéria referenční komunikace se spolehlivým kódováním a dekódováním označení tří druhů predátorů (str. 15).

K úvodu mám jen několik kritičtějších komentářů.

- Některá tvrzení jsou formulována velmi obecně, takže čtenáři bez dalšího není jasné, co mají vypovídat. Například na str. 7 „studie zatím ukazují, že u nich (primátů) nenacházíme ideální souběh předpokladů pro vývoj komplexní vokální komunikace“ - jakých předpokladů? Co je to „ideální souběh“? Anebo na str. 13: „studie naznačují i možnost kooperativní komunikace“ – co je to „kooperativní komunikace“? To předtím nikde není zmíněno.
- Na str. 7 je Cole et al. 2015 citován zároveň jako příklad „nejkrajnějšího pojetí univerzality“ a zároveň jako pozice, která je „uprostřed mezi těmito dvěma názory“ (tedy univerzalitou a odlišností jazyků).
- Je poněkud obtěžující, že pokaždé, když je v textu úvodu citována jedna ze tří publikací zařazených do dizertace, následuje kostrbatý text “[Kapitola je jednou z původních textů, které tvoří část této disertační práce]”.
- Čtyřstupňové číslované členění je na tak krátký text příliš komplikované (například oddíl 2.2.2.1.), navíc poslední úroveň členění už není v Obsahu.
- Na str. 20-21 jsou zmíněna intencionalita 1., 2. a 4. řádu, ale nepřehledně a v přeházeném pořadí a intencionalita 3. řádu není zmíněna či vysvětlena vůbec.

Pokud jde o publikovanou kapitolu, vážím si na ní propojení evolučního a sociálně-kulturního pohledu na lidskou komunikaci v širším srovnávacím pohledu. Rozbor podaný v kapitole výstižně ukazuje, jak se rozdíl mezi vodítky, které ještě nejsou adaptovány ke komunikaci, a signály, které již přírodní výběr zformoval ke komunikační funkci, protíná s dalšími distinkcemi, jako jsou vrozené – naučené či presymbolické – symbolické. Je jenom velká škoda, že v dizertaci zřejmě omylem je vložena tato kapitola bez obrázků, které zřejmě ke kvalitě publikace velmi přispívají, ale jen z odkazu „... *obrázek 17 zde* ...“, si jich čtenář moc neužije.

K obhajobě si dovoluji položit několik otázek, a to nikoli jako výtky či vyjádření pochybností, nýbrž jako podněty k doufám zajímavé diskusi.

1. V úvodní části je několikrát opakováno tvrzení, že při komunikaci musí být vždy odpověď na podnět stejně adaptivní jako samotný vyslaný podnět, neboli z komunikace musí mít prospěch jak vysílající, tak přijímající (např. str. 6 nebo str. 27). V publikované kapitole se ale dozvídáme, že komunikace může být manipulativní, kdy z ní přijímající prospěch nemá, případně z komunikace může ke

škodě vysílajícího čerpat „citlivé“ informace nějaký příjemce. Vysvětlete prosím, proč jsou v dizertaci podána tato dvě protichůdná pojetí komunikace.

2. Str. 13 dole: Rozlišování potomků a sourozenců u papoušičků brýlatých je adaptivní, ale jak k němu dochází? Podle porovnávání s vlastním fenotypem nebo procesem podobným imprintingu nebo jinak?
3. Str. 14 konec prvního odstavce: jak může sbližování kontaktního volání sloužit vyjednávání o dominanci a co znamená, že jsou „tyto informace také poskytovány ostatním členům hejna“?
4. Na str. 20-21 jsou zmíněna intencionalita 1., 2. a 4. řádu, ale nepřehledně a v přeházeném pořadí a intencionalita 3. řádu není zmíněna či vysvětlena vůbec. Můžete přehledně vysvětlit, jaký je v těchto stupních rozdíl? Na který stupeň je možno zařadit děti v různých obdobích ontogeneze, respektive papoušky šedé po různé intenzitě inkulturace?
5. Ke studii 2 z článku publikovaném v Acta Ethologica: nebylo by správnější posuzovat shodu repertoárů obou papoušků („českého“ a „francouzského“) tak, že by posuzovatelé byli slepí k tomu, od kterého papouška daná nahrávka pochází?
6. Ke studii publikované v Animal Cognition. Jsou rozdíly v relativní zastoupení jednotlivých kategorií „slov“ (například nízké zastoupení slov označujících objekty – predikce 1) dány skutečně rozdílným adaptivně-kognitivním zaměřením obou zkoumaných druhů, anebo mohou být dány (zčásti) tím, že lidé papoušky chované v domácnosti cíleně učí jiná slova (a fráze) než děti. Jinak řečeno: nejsou rozdíly dány (také) rozdílnou zkušeností?

Závěrem konstatuji, že autorka svou badatelskou a publikační činností, shrnutou v předložené dizertační práci, prokázala schopnost samostatně vědecky pracovat. Dizertační práci proto doporučuji k obhájení.

V Praze 23. srpna 2024

doc. RNDr. Marek Špínka, CSc.